

Rajka GLUŠICA (Nikšić)

JEZIČKA POLITIKA U CRNOJ GORI

U ovom radu autorka se bavi tumačenjima i shvatanjima pojma jezička politika kao i odnosom jezičke politike prema drugim sociolingvističkim fenomenima, prije svega prema jezičkom planiranju i standardizaciji. Nakon teorijskog dijela autorka posvećuje pažnju makronivou jezičke politike u Crnoj Gori, posebno jezičkoj politici *de iure*.

Ključne riječi: jezička politika, jezičko planiranje, standardizacija, crnogorski jezik.

1. Iako u svakoj društvenoj zajednici i državi postoji neka vrsta jezičke politike jer ljudi svjesno ili nesvjesno utiču na jezik i njegov status, iako taj proces ima prilično dugu tradiciju, naučni i teorijski pristupi jezičkoj politici i jezičkom planiranju su recentni i poklapaju se sa razvojem sociolingvistike, a to su 60-e godine XX vijeka. Zanimljivo je i to da pojam jezičke politike, uprkos intenzivnim bavljenjem i interesom brojnih jezičkih stručnjaka, posebno zapadnih, još uvijek nema jasno određenih definicija pojedinih fenomena, niti preciznih i opšteprihvaćenih sistematizacija. U ovom radu ćemo predstaviti neke od najuticajnijih teorija i stavova prema jezičkoj politici, definisanju te pojave i shvatanju njenog odnosa prema drugim sociolingvističkim fenomenima.

2. Tipično sociolingvistički pojam *jezička politika* u literaturi različito se definiše i tumači, kao i odnos jezičke politike prema pojmovima

jezičko planiranje i standardizacija jezika. Uglavnom dominiraju stavovi da je jezička politika hijerarhijski nadređena pomenutim dvama pojmovima. Jezička politika se najčešće definiše kao politika nekog društva u oblasti jezika ili kao skup principa, stavova i odluka u kojima se ogleda odnos te društvene zajednice prema verbalnom repertoaru kojim raspolaže¹; ili se jezička politika određuje kao skup racionalnih i uglavnom institucionalizovanih postupaka kojima neko društvo utiče na jezičke oblike javne komunikacije i na formiranje svijesti svojih sudionika o tim oblicima².

D. Brozović smatra da je jezička politika *ukupnost raznih ideja, djelatnosti i postupaka kojima države i druge političke snage (stranke, oslobodilački pokreti, itd.) nastoje postići određene svoje ciljeve na jezičnom polju*³. Milan Šipka obuhvatnije i preciznije definiše ovaj sociolingvistički fenomen, smatrajući da je *jezička politika teorijski fundirana, smišljena i institucionalizovana djelatnost kojoj je svrha (1) da se, u skladu s ideološkim opredjeljenjima i usvojenom opštom politikom, proklamovanjem načela, utvrđivanjem konkretnih stavova i donošenjem mjerodavnih odluka, reguliše javna upotreba jezika (tačnije: jezikā ili jezičkih varijeteta) u određenoj društvenoj zajednici, odnosno pojedinim oblastima društvenog života: administraciji, medijima, sudstvu, školstvu, vojnim formacijama i drugdje, i 2. da se podstaknu, načelno usmjere i konkretnim mjerama podrže procesi jezičkog planiranja i jezičke standardizacije kako bi se jezik ljudskog kolektiva kome služi izgradio i razvio kao efikasan instrument javne komunikacije i stvaralaštva i tako uspješno riješili problemi njegovog funkcionisanja*⁴.

---

¹ Ranko Bugarski, *Pogled na jezičku politiku i jezičko planiranje u Jugoslaviji*, Kulturni radnik 1, Beograd, 1986, str. 23–28.

² Dubravko Škiljan, *Jezična politika*, Naprijed, Zagreb, 1988, str. 8.

³ Dalibor Brozović, *O općoj tipologiji jezičnih politika i o načelima i uvjetovanostima politike u jugoslavenskoj zajednici*, u „Jezička politika i planiranje jezika u Jugoslaviji“, ur. Vera Vasić, Institut za južnoslovenske jezike Filozofskog fakulteta u Novom Sadu, Novi Sad, 1990, str. 7.

⁴ Milan Šipka, *Jezik i politika, Sociolingvističke analize*, Beogradska knjiga, Beograd, 2006, str. 21.

U ovoj definiciji jasno je istaknuto da se jezička politika jednog društva vodi u skladu sa ideologijom i opštom politikom toga društva, te da je to institucionalizovana i dobro osmišljena djelatnost. Pored toga u definiciji se ističu dva cilja jezičke politike, a to su 1. da reguliše javnu upotrebu jezika i pisama u multietničkim društvima i 2. da usmjeri i podrži procese jezičkog planiranja i standardizacije.

Veza između vladajuće politike i jezičke politike potvrđuje i Predrag Piper u svojoj definiciji u kojoj stoji: *Jezička politika deo je ukupne kulturne, prosvetne, nacionalne, unutrašnje i spoljašnje politike koju vodi neka vlast s odgovarajućim ovlašćenjima*⁵. Dakle, jezička politika je dio opšte politike jednog društva, što dalje implicira da će manje ili više demokratska društva imati manje ili više demokračičnu jezičku politiku. Međutim, politička dimenzija jezičke politike najviše se očitava u domenu jezičke ideologije sa četiri osnovna tipa: 1. jezička asimilacija (nastojanje da svi govornici koriste jedan idiom), 2. jezički pluralizam (podržavanje jezičke raznolikosti), 3. vernakularizacija (uzdizanje autohtonog idioma na nivo javne komunikacije), 4. internacionalizacija (uzimanje neautohtonog jezika za sredstvo javne komunikacije)⁶.

3. Odnos između jezičke politike, jezičkog planiranja i standardizacije hijerarhizovan je upravo ovim redom. Dakle, pojam jezičkog planiranja objašnjava se kao konkretizacija jezičke politike, nadređen je pojmu standardizacije koja se posmatra kao proces dobijanja standardnog jezika. Standardizacijski proces treba sagledavati kao dio jezičkog planiranja tvrdi se u klasičnim sociolingvističkim radovima⁷, a kad nas se ta činjenica ponekad nedovoljno ističe.

---

⁵ Predrag Piper, *Srpski jezik između velikih i malih jezika*, Beogradska knjiga, Beograd, 2003, str. 84.

⁶ Ova podjela jezičke ideologije J. Cobarrubiasa preuzeta je iz D.Škiljan, *Jezična politika*, str. 18.

⁷ Robert L. Cooper, *Language Planning and Social Change*, Cambridge University Press, Cambridge 1996; Sue Wright, *Language Policy and Language Planning: From Nationalism to Globalisation*, Pelgrave Macmillan, New York, 2004.

Postoje različita shvatanja odnosa između *jezičke politike* i *jezičkog planiranja*⁸. Jedno, po kojem se ta dva pojma tretiraju potpuno različitim, pri čemu jezička politika znači *postupanje sa jezikom*, a jezičko planiranje *djelovanje u jeziku*; i drugo, ova dva područja bavljenja jezičkim fenomenom sažimaju se u jednu, skoro jedinstvenu djelatnost⁹, što se najbolje ogleda u anglosaksonskoj lingvistici koja izjednačava jezičku politiku sa jezičkim planiranjem¹⁰.

Pored ovih krajnje suprotnih, interesantno je shvatanje i pojednostavljeni prikaz cjelokupnog procesa jezične politike koji ističe dva nivoa tog procesa: 1. **makronivo** (predstavlja jezičku politiku *de iure* ili ukupnu državnu legislativu i zakonske odredbe kojima se reguliše status jezika) i 2. **mikronivo** (jezičko planiranje koje se sastoji od: *planiranja statusa* – afirmacija jezika i njegova nominacija i *planiranja korpusa* – kodifikacija norme)¹¹. Ti nivoi predstavljaju u stvari dvije faze stvaranja jezičkog standarda kao jednog od važnijih ciljeva svake jezičke politike.

3.1. Što se tiče planiranja jezika kod nas se ustalio Radovanovićev *idealni model* toga procesa u obliku kruga od deset etapa: 1. selekcije – odabiranja 2. deskripcije – opisivanja, 3. kodifikacije – propisivanja, 4. elaboracije – razrađivanja, 5. akceptuacije – prihvatanja, 6. implementacije – primjenjivanja, 7. ekspanzije – širenja, 8. kultivacije –

---

⁸ Umjesto termina jezičko planiranje lingvisti koji su se bavili ovom problematikom D. Škiljan, M. Radovanović i Lj. Rajić koriste termin *palniranje jezika*: Dubravko Škiljan, *Jezična politika*, str. 40; Milorad Radovanović, *Planiranje jezika i drugi spisi*, Izdavačka knjižarnica Zorana Sojanovića, Sremski Karlovci-Novu Sad, 2004. str. 21–36; Ljubiša Rajić, *Teorijske osnove planiranja jezika*, u „Jezik u savremenoj komunikaciji“, Centar za marksizam Univerziteta u Beogradu, Beograd, 1983. str. 174–194.

⁹ O tome više u knjizi M. Radovanovića, *Spisi iz kontekstualne lingvistike*, Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića Sremski Karlovci-Novu Sad, 1997, str. 17–39.

¹⁰ David Crystal, *Dictionary of Language*, University of Chicago Press, Chicago, 2001.

¹¹ Maciej Czerwinski, *Jezik – izvor nacionalne i državne homogenizacije: Izabrani prilozi*, u zborniku *Jezički varijeteti i nacionalni identiteti, Prilozi proučavanju standardnih jezika utemeljenih na štokavštini*, ur. L. Badurina, I. Pranjković, J. Silić. Disput, Zagreb, 2009, str. 11–29.

njegovanja, 9. evaluacije – vrednovanja i 10. rekonstrukcije – prepravljanja¹², koje zatvaraju, ali i otvaraju ukupan proces planiranja jezika. Ovih deset faza u procesu planiranja jezika D. Škiljan razvrstava tako da neke etape pripadaju domenu *planiranja statusa* (akceptuacija, implementacija, ekspanzija i kultivizacija), a druge *planiranju korpusa* (deskripcija, kodifikacija, elaboracija, evaluacija i rekonstrukcija). Etapa selekcije bi predstavljala kariku između planiranja statusa i planiranja korpusa¹³.

3.2.. *Planiranje statusa* jezikā može biti i eksplicitni dio jezičke politike, naročito u višejezičkim društvenim zajednicama, i ono je samo djelimično lingvistički postupak. Planiranje statusa se zasniva na relevantnim lingvističkim podacima ali sam čin odabira jezikā ili idioma prije svega je političko pitanje. Tako o planiranju statusa, iako se njime prethodno bave lingvističke naučne ustanove, odlučuju politička tijela, regulišući pitanje statusa jezikā političkim rješenjima, često u formi pravnih akata: ukaza, odluka, zakona...

3.3. *Planiranje korpusa* je kako se u lingvističkoj literaturi navodi *najlingvističkiji aspekt jezičke politike*¹⁴ u koji spadaju procesi: *grafizacije*, *standardizacije* (normiranje i kodifikacija) i *modernizacije*¹⁵. Dakle, jasno je da je planiranje korpusa pojmovno šire od standardizacije iako se ponekad ta dva pojma izjednačavaju. U lingvističkoj literaturi postoje različita tumačenja i viđenja ova dva postupka s tim što se može reći da je standardizacija, u bilo kom obimu se shvatala, najrazvijenija dimenzija planiranja korpusa.

Standardizaciji prethodi grafizacija, jer proces standardizacije počinje sa jezikom pismenosti, a modernizacija dolazi u završnoj fazi jezičkog planiranja. Modernizacija, iako se uviđa neprikladnost termina, shvata se kao proces kojim se već normiran jezik na leksičkom planu čini pogodnim i primjerenim za praćenje savremenih društvenih, eko-

---

¹² Milorad Radovanović, *Jezičko planiranje - normiranje jezika - standardni jezik*, u knjizi *Sociolingvistika*, Biblioteka XX vek, BIGZ, Beograd, 1979. str. 83–94.

¹³ Dubravko Škiljan, *Jezična politika*, str. 47–48.

¹⁴ Dubravko Škiljan, *Jezična politika*, str. 45–55.

¹⁵ Robert L. Cooper, *Language Planing and Social Change*, str. 122.

nomskih, tehnoloških i drugih promjena, a sa ciljem zadovoljavanja novonastalih potreba¹⁶.

3.4. Različita tumačenja i shvatanja termina *jezička politika* i *jezičko planiranje*, kao i njihova povezanost i preplitanje, uslovile su i pojavu sistematizacije u kojoj se planiranje statusa izmješta u jezičku politiku u užem smislu (već smo pomenuli da je u višejezičnim zajednicama to moguće, v. t. 3.2.) a planiranje korpusa ostaje dio jezičkog planiranja. Tako je u inventaru sociolingvističkih relevantnih tema, urađenog za potrebe međunarodnog naučnog projekta *Savremene promjene slovenskih jezika (1945–1995)*¹⁷ utvrđeno šest tema:

1. jezička situacija;
2. jezička politika;
3. planiranje jezika i inventar faza u planiranju jezika;
4. stratifikacija (raslojavanje) jezika;
5. međujezički kontakti;
6. govorne (jezičke) interakcije¹⁸.

U konkretnoj obradi u tekstu druga tema je naslovljena kao *Jezička politika* („*planiranje statusa*“, „*makroplaniranje*“) i obuhvata probleme vezane za pravno (ustavno i zakonsko) određenje jezika u službenoj i javnoj upotrebi. Treća tema obrađena je pod naslovom *Planiranje jezika* („*planiranje korpusa*“, „*mikroplaniranje*“) i tretira pitanja normativnih – preskriptivnih instrumenata planiranja jezičkog standarda (izgrađivanje ortografske, ortoepske, gramatičke, tvorbene, leksičke, tekstual-

---

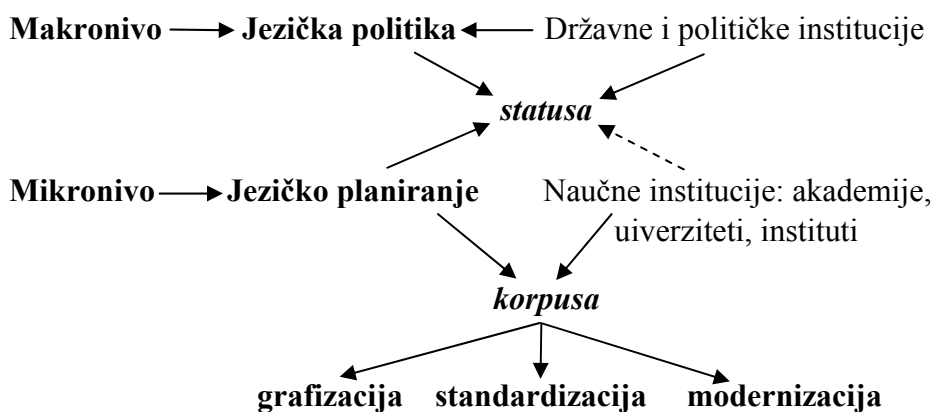
¹⁶ Anita Peti-Stanić, *Restandardizacija (hrvatskoga) standardnoga jezika*, u zborniku *Jezički varijeteti i nacionalni identiteti, Prilozi proučavanju standardnih jezika utemeljenih na štokavštini*, ur.L.Badurina, I.Pranjković, J.Silić. Disput, Zagreb, 2009. str. 71–82.

¹⁷ Projekat je rađen pod rukovodstvom profesora Stanislava Gajde sa Instituta za poljsku filologiju, Opolskog univerziteta i kao rezultat projekta dobijene su zvanične monografije o srpskom, hrvatskom, makedonskom, slovenačkom, bugarskom, ruskom, lužičkom, češkom, slovačkom, bjeloruskom, ukrajinskom, poljskom, kašupskom i rusinskom jeziku. O tome više u M. Radovanović, *Sociolingvističke teme u slovenskim zemljama*, u knjizi *Planiranje jezika i drugi spisi*, str.129–136.

¹⁸ Milorad Radovanović, *Sociolingvističke teme u slovenskim zemljama*, u knjizi *Planiranje jezika*, str. 129–136.

ne, stilske i pragmatičke norme)¹⁹. U temu planiranja jezika spadaju i pitanja vezana za faze planiranja – njihovoj kontinuiranosti, prekidima, izostanku, ili, pak, istovremenom odvijanju.

3.5. U sljedećem shematskom prikazu predstavimo pojednostavljen pristup sistematizaciji sociolingvističkih fenomena o kojima je riječ. Radovanovićevi termini *makroplaniranje* i *mikroplaniranje* zamijenjeni su terminima *makronivo* i *mikronivo* da se izbjegne pojam *planiranje* koji egzistira u terminu *jezičko planiranje* i time postigne distinkcija između pojmova jezičke politike i jezičkog planiranja. Razlika između ove sistematizacije i Radovanovićeve je i u tome što planiranje statusa i dalje ostaje dio planiranja jezika ali se ono situira kao područje na granici sa jezičkom politikom jer se i ona bavi statusom jezika (pravna akta koja regulišu status nekog jezika u društvenoj zajednici). Planiranje korpusa je predstavljeno kroz tri faze: grafizaciju, standardizaciju i modernizaciju jezika. Na kraju nabrojane su institucije: političke ili naučne koje se bave određenom oblašću.

¹⁹ Milorad Radovanović, *Srpski jezički standard*, u zborniku *Jezički varijeteti i nacionalni identiteti, Prilozi proučavanju standardnih jezika utemeljenih na štokavštini*, ur. L. Badurina, I. Pranjković, J. Silić. Disput, Zagreb, 2009. str.199–213.

4. U novonastalim istorijskim, društvenopolitičkim, kulturnim i lingvističkim prilikama, poslije raspada Jugoslavije i nestanka (na političko-simboličkom planu) njenog službenog jezika srpskohrvatskog, južnoslovenski teoretičari jezika, a i drugi, pokušali su da iznađu teorijske okvire u koje se mogu bolje uklopiti događanja u novostandardim južnoslovenskim jezicima. Radovanović predlaže model od pet novih faza²⁰ u procesu planiranja jezika:

1. integracija – objedinjavanje (inaugurisanje novoštokavskog standarda, prva polovina XIX vijeka);
2. varijacija – razlikovanje (inaugurisanje urbano-regionalnih uzusa u rang prestižnih standarda, druga polovina XIX vijeka);
3. polarizacija – suprotstavljanje (inaugurisanje teritorijalnih/nacionalnih varijanata standarda, od početka vijeka do šezdesetih godina XX vijeka);
4. dezintegracija – razjedinjavanje (inaugurisanje varijanata u rang prestižnih standarda, 70-ih i 80-ih godina XX vijeka);
5. promocija – ustoličavanje (inaugurisanje posebnih standardnih jezika, 90-ih godina XX vijeka hrvatski, srpski i bosanski, a krajem prve decenije XXI vijeka i crnogorski).

4.1. Kada govorimo o etapama u planiranju i razvoju već standardizovanih jezika u kojima je došlo do promjene statusa, a to su svi standardni jezici nastali iz standardne novoštokavštine nakon raspada Jugoslavije, onda se u teorijskoj lingvistici sve više govori o **restandardizaciji** kao procesu preoblikovanja jezika koji je već prošao standardizacijski proces, ali na nešto drugačijim osnovama²¹. U temelju standardnoga jezika stoji dvoje: 1. dijalekatska osnovica i 2. književno-jezička ili intelektualna nadgradnja. U novonastaloj situaciji dijalekatska osnovica se ne dovodi u pitanje, već su promjene vezane za vrednovanje intelektualne nadgradnje koja postaje osnova za restandardizaciju.

---

²⁰ Milorad Radovanović, *Spisi iz kontekstualne lingvistike*, 47.

²¹ Anita Peti-Stanić, *Restandardizacija (hrvatskoga) standardnoga jezika*, str. 71–82.

R. Bugarski upozorava da se u literaturi o planiranju jezika ne pravi sistematska razlika između dva konceptualno različita oblikovanja, jednog od dijalekatske baze a drugog od već postojeće standardnojezičke osnove, gdje se dva ili više standardnih jezika izgrađuju od varijanti zajedničkog standarda, što je slučaj sa novim standardnim jezicima nastalim iz policentričnog srpskohrvatskog jezika. On predlaže shemu procesa koji dovodi do preoblikovanja:

1. standardizacija;
2. varijantizacija;
3. restandardizacija ²².

Smatramo da je ovaj teorijski model u domenu planiranja jezika sasvim prikladan i da je u potpunosti primjenljiv na našu jezički stvarnost. Prva faza bi odgovarala nastanku monocentričnog standardnog jezika od dijalekatske baze procesom standardizacije (srpskohrvatski u XIX vijeku), druga odgovara razvijanju varijanata procesom varijantizacije, čime taj jezik postaje policentričan standardni jezik (srpskohrvatski jezik u XX vijeku sa dvije varijante: srpskom i hrvatskom i dva književnojezička izraza: crnogorskim i bosanskohercegovačkim); i treća faza predstavlja preoblikovanje varijanata u standardne jezike putem restandardizacije (današnji standardni jezici: srpski, hrvatski, bosanski i crnogorski).

5. Nakon ovog teorijskog pregleda, dalje ćemo se baviti samo makronivoom jezičke politike u Crnoj Gori, dok će mikronivo biti predmet našeg interesovanja u drugom radu.

Koju god sistematizaciju ili klasifikaciju koristili, jezičkoj politici se ne odriče državna legislativa uređenja jezičke problematike pravnim aktima. Skoro sve države, bilo demokratske ili ne, zakonskim odredbama i drugim aktima utvrđuju status, određuju područja upotrebe nacionalnih jezika i pisama, te regulišu zaštitu nacionalnog identiteta i čistote jezika.

---

²² Ranko Bugarski, *Restandardizacija srpskohrvatskog u svetu sociolingvističke teorije*, u knjizi *Nova lica jezika*, Biblioteka XX vek, Beograd, 2002, str. 145–154.

U lingvistici postoji poddisciplina koja se bavi zakonskim odredbama koje se odnose na upotrebu jezika i ona se naziva jurilingvistika. Ova disciplina se bavi i izučavanjem položaja nekog jezika i njegove istorije u odnosu na pravni aspekt u određenom društvenopolitičkom kontekstu.

5.1. Najprije ćemo napraviti pregled ustavnih rješenja u Crnoj Gori koja se odnose na jezičku problematiku, dakle, rješenja koja se nalaze u najvišem pravnom aktu države.

Svoj prvi Ustav Crna Gora je dobila kao knjaževina 19. decembra 1905. godine. U tom Ustavu nema nikakvih odredbi koje se odnose na jezik.

Prvi Ustav Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca u čijem sastavu je bila i Crna Gora ali sa potpuno poništenom državnošću, donesen je 28. juna 1921. godine u Beogradu. Formulacija o službenoj upotrebi jezika data je u Članu 3 koji glasi: *Službeni jezik Kraljevine je srpsko-hrvatsko-slovenački*. Očigledno da je odredba o službenom jeziku u skladu sa ideologijom integralnog jugoslovenstva ili idejom o jednom *troimenom narodu*. Do te formulacije se došlo nakon višegodišnje aktivnosti raznih ujediniteljskih institucija i konferencija i naročito, nakon rasprava među političkim partijama o trima nacrtima Ustava²³.

Drugi Ustav sada Kraljevine Jugoslavije donesen je 3. septembra 1931. godine sa potpuno identičnom formulacijom o službenom jeziku. U javnosti umjesto troimenog naziva iz Ustava, ustalili su se termini *državni, službeni* ili *naš jezik*. Čak u samom Ustavu pojavljuje se jednostavnije imenovanje jezika, tako u Čl. 57, koji se odnosi na izbor poslanika i senatora, stoji da se *govori i piše narodnim jezikom*²⁴.

5.2. Poslije Drugog svjetskog rata nova država Federativna Narodna Republika Jugoslavija donosi svoj Ustav 31. januara 1947. u kojem nema preciznih određenja o službenom jeziku, osim što se u Članu 13

---

²³ O tome detaljnije u Miloš Okuka, *Jezik u ustavima triju Jugoslavija, Hrvatske i Bosne i Hercegovine*, Riječ VI/1–2, Institut za jezik i književnost Filozofskog fakulteta, Nikšić, 2000, str. 66–76.

²⁴ Branko Đ. Nikač, *Jezici i pisma u ustavima i statutima jugoslovenskih zemalja*, u zborniku *Jezici kao kulturni identiteti*, Crnogorski PEN centar, Cetinje, 1998, str. 81–105.

nacionalnim manjinama garantuje pravo i zaštita kulturnog razvitka i slobodne upotrebe jezika, te u Članu 120, koji se odnosi na postupak pred sudovima, kaže se da će voditi na *jezicima republika, autonomnih pokrajina i autonomnih oblasti gde se i sud nalazi*. Iz toga proizilazi da su republike i pokrajine u svojim ustavima precizirale upotrebu službenog jezika. Međutim, u republičkim i pokrajinskim ustavima jezik se imenuje, ali opet samo u sudskoj upotrebi.

Tako Narodna Republika Crna Gora u svom Ustavu od 31. decembra 1946. godine ima dva člana koja se odnose na jezik: Član 13, koji se odnosi na pravo nacionalnih manjina na zaštitu svog kulturnog razvitka i slobodne upotrebe svog jezika i Član 113 koji glasi: *Postupak pred sudovima vodi se na srpskom jeziku*. Ovim članom se daje pravo građanima koji ne znaju srpski da koriste svoj jezik, te im se obezbeđuje prevodilac da bi mogli da prate rad suda.

5.3. Detaljnija i preciznija određenja u odnosu na prethodni Ustav o upotrebi jezika donosi Ustav Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije donesen 7. aprila 1963. U ovom Ustavu Članovima 41, 42 i 43 proklamuje se ravnopravnost jezika naroda Jugoslavije i njihova pisma, nabrajaju se jezici srpskohrvatski odnosno hrvatskosrpski, makedonski i slovenački. Reguliše se i pravo pripadnika jednog naroda na nastavu na svom jeziku na teritoriji druge republike u skladu sa republičkim zakonom. Jedino je u Jugoslovenskoj narodnoj armiji određen srpskohrvatski jezik u komandovanju, obuci i administraciji. Članom 157 daje se pravo svakom da u postupku pred sudom ili drugim državnim organima i organizacijama upotrebljava svoj jezik.

Ubrzo nakon Saveznog donesen je i Ustav Socijalističke Republike Crne Gore 10. aprila 1963. Detaljnije nego ikad rješava se jezička problematika. Članovima 64, 65, 66, 67 i 68 regulišu se pitanja upotrebe jezika Albanaca koji žive u Crnoj Gori: *Šiptari, kao narodnost – nacionalna manjina... u svemu su ravnopravni... i uživaju pravo upotrebe svog jezika;* kao i pravo školovanja na albanskom jeziku i pravo upotrebe maternjeg jezika za Albance u postupku kod državnih organa i u radnim organizacijama u organima upravljanja, te pravo na obavještanje na maternjem jeziku. U Čl. 217 imenuje se jezik na kojem se vodi

postupak u državnim organima i organizacijama, a to je srpskohrvatski jezik, uz dodatak da se svako u tom postupku može služiti svojim jezikom.

5.4. Savezni Ustav od 21. februara 1974. dolazi poslije krupnih političkih promjena jačanja i sve većeg osamostaljivanja republika i pokrajina. U ovom Ustavu se nigdje ne pominje nijedan jezik, ali se insistira na ravnopravnosti građanā bez obzira na nacionalnost, rasu, pol, jezik, vjeroispovijest, obrazovanje ili društveni položaj, kao i na ravnopravnosti naroda i narodnosti. Čl. 170, 171 govore o pravu na upotrebu jezika i pisma u obrazovanju i u postupcima pred državnim organima. Čak je i u JNA dozvoljena ravnopravnost jezika i pisma što nije bio slučaj u prethodnom Ustavu.

Tri dana nakon saveznog i Crna Gora je donijela Ustav 24. februara 1974. U Članu 172 prvi put imamo eksplicitno navođenje jezika i izgovora u službenoj upotrebi: *U Socijalističkoj Republici Crnoj Gori u službenoj upotrebi je srpskohrvatski jezik ijekavskog izgovora. Ravnopravna su oba pisma – ćirilica i latinica.* Dalje se uglavnom ponavljaju već poznati stavovi o ravnopravnosti građana, naroda i narodnosti, o pravu na školovanju na svom jeziku, o pravu na vođenju sudskih i drugih postupaka na svom jeziku.

5.5. Nakon raspada u ratu druge Jugoslavije i nastanka Savezne Republike Jugoslavije, ova nova država donosi svoj Ustav 27. aprila 1992. U njemu su jezička pitanja rješavana nedemokratičnije u odnosu na prethodni Ustav. U Čl. 15 stoji da je u SRJ u službenoj upotrebi *srpski jezik ekavskog i ijekavskog izgovora i ćirilično pismo, a latinično pismo je u službenoj upotrebi u skladu sa ustavom i zakonom.* Iz ovog stava vidimo da se latinica tretira drugačije, moglo bi se reći – protjeruje. I ovaj Ustav zadržava odredbe o tome da nacionalne manjine imaju pravo na svoje jezike, obrazovanje na njima u skladu sa zakonom, pravo da se u sudskom postupku služe svojim jezikom i sl.

Ustav Republike Crne Gore, donesen 12. oktobra 1992. na Žabljaku, Članom 9 reguliše određenje jezika u službenoj upotrebi a to je *srpski jezik ijekavskog izgovora* sa stavom da su oba pisma ravnopravna. Ustav jamči zaštitu nacionalnog, etničkog, kulturnog, jezičkog i

vjerskog identiteta pripadnicima nacionalnih i etničkih grupa (Čl. 67) pravo na slobodnu upotrebu svog jezika i pisma, pravo na školovanje i pravo na informisanje na svom jeziku (Čl. 68), kao i pravo na upotrebu svog jezika pred državnim organima (Čl. 72).

S obzirom na to kakve su bile društvenopolitičke i istorijske okolnosti potpuno je razumljivo zašto je u crnogorski Ustav iz 1992. unijet kao službeni jezik srpski. Tada su i u politici i u jeziku dominirali konvergentni procesi koji su vodili ka tom rješenju.

5.6. Konačno, u samostalnoj, nezavisnoj državi Crnoj Gori i njenom Ustavu, donesenom 19. oktobra 2007., prvi put se pojavljuje lingvonim crnogorski jezik kao odrednica za službeni jezik u Crnoj Gori. U Čl. 13 stoji da je službeni jezik crnogorski, da su ravnopravne ćirilica i latinica, te da su u službenoj upotrebi srpski, hrvatski, bosanski i albanski. Ovakvo ustavno definisanje službenog jezika i jezikā u službenoj upotrebi nastalo je iz potrebe da se u višenacionalnoj i višejezičkoj, a prije svega politički podijeljenoj Crnoj Gori, na demokratski način riješi ova problematika. Očigledno da je na snazi politika jezičkog pluralizma kojom se podržava jezička raznolikost, ali se prije svega promoviše i pravno štiti crnogorski jezik kao izraz nacionalnog identiteta.

Država Crna Gora je svojim najvišim pravnim aktom i ustavnim određenjem crnogorskog jezika za službeni otvorila novu stranicu u crnogorskoj jezičkoj politici *de iure*, u kojoj se pravnim aktima određuje status jezika i bez koje nema ni jezičkog planiranja ni standardizacije. Dakle, postavljeni su ustavno-pravni temelji, treba sada graditi institucije i jačati postojeće, u kojima će se voditi dobro utemeljena i zrela jezička politika, jezičko planiranje i standardizacija crnogorskoga jezika kao neodložni poslovi.

6. Ne samo ustavom već i drugim pravnim aktima (zakonima, odlukama, ukazima) reguliše se jezička politika *de iure*. Zakonskim odredbama utiče se na status jezika, ali i na njegov korpus, posebno leksički. U literaturi su poznati i ispitani različiti postupci država koje u skladu sa opštom politikom zakonski regulišu polje jezičke upotrebe. U tim zakonskim aktima najčešće se nastoji zaštititi čistota jezika i naci-

onalnog identiteta, a zatim regulisati upotreba jezika i pisama nacionalnih manjina²⁵. Postoje zakonske odredbe o funkcionisanju jezika u medijima, u državnoj administraciji, sudstvu, obrazovnom sistemu, vojsci i sl. Crna Gora nema još uvijek nijedan pravni akt, osim Ustava, kojim bi se regulisala upotreba crnogorskog i drugih jezika pomenutih u Ustavu.

7. Iz brojnih definicija jezičke politike nameće se stav da jezička politika predstavlja neodvojivi dio dominirajuće opšte politike jedne društvene zajednice, pa je stoga logično da se društvenopolitičke prilike koje su se smjenjivale na prostoru Crne Gore, direktno odražavale na crnogorsku jezičku politiku. Tako su se sa obnovom državnosti i ustavnim određenjem crnogorskog jezika kao službenog, stvorili uslovi za jezičko planiranje i standardizaciju crnogorskog jezika.

Osnovni cilj jezičke politike je stvaranje jezičkog standarda kojim se postiže poboljšanje efikasnosti javnog komuniciranja (komunikativna funkcija) i koji postaje simbol nacionalnog identiteta i jedinstva (simbolička funkcija). Danas je u postjugoslovenskim državama jezička politika usmjerena više prema simboličkoj funkciji jezika nego prema komunikativnoj. Takva je situacija i u Crnoj Gori.

---

²⁵ O sistemu zakonske i institucionalne zaštite francuskog jezika v. Jasna Tatar-Andelić, *Institucionalna briga o jeziku nacije – Francuski primjer*, u zborniku *Crnogorski jezik u novom Ustavu Crne Gore*, Cetinje – Podgorica, 2004. str. 41–48. O jezičkoj politici de iure sa primjerima iz Kanade, Poljske, Francuske, Norveške, Belgije i Hrvatske v. Maciej Czerwinski, *Jezik – izvor nacionalne i državne hegemonizacije*, str. 11–29.

Literatura:

- Brozović, Dalibor, *O općoj tipologiji jezičnih politika i o načelima i uvjetovanostima jezične politike u jugoslavenskoj zajednici*, u zborniku *Jezička politika i planiranje jezika u Jugoslaviji*, ur. Vera Vasić, Institut za južnoslovenske jezike Filozofskog fakulteta u Novom Sadu, Novi Sad, 1990.
- Bugarski, Ranko, *Jezik u društvu*, Prosveta, Beograd, 1986.
- Bugarski, Ranko, *Pogled na jezičku politiku i jezičko planiranje u Jugoslaviji*, Kulturni radnik 1. Beograd, 1986.
- Bugarski, Ranko, *Nova lica jezika*, Biblioteka XX vek, Beograd, 2002.
- Cooper, Robert L. *Language Planing and Social Change*, Cambridge University Press, Cambridge, 1996;
- Crystal, David, *Dictionary of Language*, University of Chicago Press, Chicago, 2001.
- Czerwinski, Maciej, *Jezik – izvor nacionalne i državne homogenizacije: Izabrani prilozi*, u zborniku *Jezički varijeteti i nacionalni identiteti, Prilozi proučavanju standardnih jezika utemeljenih na štokavštini*, ur. L. Badurina, I. Pranjković, J. Silić. Disput, Zagreb, 2009.
- Nikač, Đ. Branko, *Jezici i pisma u ustavima i statutima jugoslovenskijeh zemalja*, u zborniku *Jezici kao kulturni identiteti*, Crnogorski PEN centar, Cetinje, 1998.
- Okuka, Miloš, *Jezik u ustavima triju Jugoslavija, Hrvatske i Bosne i Hercegovine*, Riječ VI/1–2, Institut za jezik i književnost Filozofskog fakulteta, Nikšić, 2000.
- Peti-Stanić, Anita, *Restandardizacija (hrvatskoga) standardnoga jezika*, u zborniku *Jezički varijeteti i nacionalni identiteti, Prilozi proučavanju standardnih jezika utemeljenih na štokavštini*, ur. L. Badurina, I. Pranjković, J. Silić. Disput, Zagreb, 2009.
- Piper, Predrag, *Srpski jezik između velikih i malih jezika*, Beogradska knjiga, Beograd, 2003.
- Radovanović, Milorad, *Sociolingvistika*, Biblioteka XX vek, BIGZ, Beograd, 1979.
- Radovanović, Milorad, *Spisi iz kontekstualne lingvistike*, Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, Sremski Karlovci-Novu Sad, 1997.
- Radovanović, Milorad, *Planiranje jezika i drugi spisi*, Izdavačka knjižarnica Zorana Sojanovića, Sremski Karlovci-Novu Sad, 2004.
- Radovanović, Milorad, *Srpski jezički standard*, u zborniku *Jezički varijeteti i nacionalni identiteti, Prilozi proučavanju standardnih jezika utemeljenih na štokavštini*, ur. L. Badurina, I. Pranjković, J. Silić. Disput, Zagreb, 2009.

- Rajić, Ljubiša, *Teorijske osnove planiranja jezika*, u *Jezik u savremenoj komunikaciji*, Centar za marksizam Univerziteta u Beogradu, Beograd 1983.
- Škiljan, Dubravko, *Jezična politika*, Naprijed, Zagreb, 1988.
- Škiljan, Dubravko, *Dubinska pitanja jezične politike*, u zborniku *Jezička politika i planiranje jezika u Jugoslaviji*, ur. Vera Vasić, Institut za južno-slovenske jezike Filozofskog fakulteta u Novom Sadu, Novi Sad, 1990.
- Šipka, Milan, *Jezik i politika. Sociolingvističke analize*, Beogradska knjiga, Beograd, 2006.
- Tatar-Andelić, Jasna *Institucionalna briga o jeziku nacije –Francuski primjer*, u zborniku *Crnogorski jezik u novom ustavu Crne Gore*, ICJJ i Građanska partija C. Gore, Cetinje-Podgorica, 2004.
- Wright, Sue, *Language Policy and Language Planning: From Nationalism to Globalisation*, Pelgrave Macmillan, New York, 2004.

Rajka Glušica

LANGUAGE POLICY IN MONTENEGRO

Summary

The paper deals with various interpretations and comprehensions of the term language policy as well as its relations with other sociolinguistic phenomena, above all with language planning and standardization. After the theoretical approach, the author pays a special attention to the macrolevel of the language policy in Montenegro, especially of the language policy de iure. One of the conclusions of the paper is that the language policy is a part of a common policy of a society and that it is always regulated by the state.